

УДК 378.016(477)

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

Клунко Р.Ю.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

У статті досліджено процес оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів до формування правової культури учнів у роки незалежності України. Після здобуття незалежності для України розпочався період формування власної системи підготовки педагогічних кадрів до правового виховання учнів. Зміст підготовки майбутніх вчителів сучасної України суттєво відрізняється від радянського (до 1991 року). Стаття присвячена також вивченню навчальних програм з правознавчих дисциплін у педагогічних вузах після проголошення незалежності України та порівнянню їх з навчальними програмами радянського періоду.

Ключові слова: навчальна програма, підготовка майбутніх вчителів, правова культура, правове виховання.

Вступ. Підготовка фахівців у системі вищої освіти України в часи незалежності відбувається за умов високого темпу нагромадження науково-технічної інформації, постійного оновлення й удосконалення технологій виробництва, навчання, виховання. Все це до певної міри ускладнює діяльність вищих навчальних закладів і його фахівців. Сучасні процеси демократизації суспільного розвитку вимагають іншого, зваженого й абсолютно реального погляду на основні напрями та складові навчально-виховної діяльності. На одне з перших місць виходить проблема правової освіти молоді. У незалежній Україні суттєво змінився підхід до правового виховання населення взагалі, і підготовки вчителів до формування правової культури учнів зокрема. У цих умовах наукового обґрунтування потребує процес оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів до формування правової культури учнів.

У доступній нам літературі ми не знайшли даних, що повно відображують процес оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів до формування правової культури учнів. Проте, заслуговують уваги праці які, присвячені дослідженню правової культури та правової освіти майбутнього вчителя. Так, одним з перших у незалежній Україні проблему правової культури майбутнього вчителя почав вивчати М.К. Подберезький. У 2010 році була надрукована праця В.І. Владимириної «Теорія і практика формування правової культури майбутнього вчителя». У ній автор дослідила педагогічні проблеми формування правової культури в історії вищої педагогічної школи України (1917-2002 рр.). Проблему формування правової компетентності майбутнього вчителя досліджує О.М. Іваній. Вона розробила та обґрунтувала програму спецкурсу «Формування правової компетентності майбутнього вчителя».

Мета статті – дослідити процес оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів до формування правової культури учнів у роки незалежності України. А отже, головними завданнями статті є проаналізувати навчальні програми з правознавчих дисциплін у педагогічних вузах після проголошення незалежності України та порівняти їх з навчальними програмами радянського періоду.

Порівняння сучасних навчальних програм з правознавчих дисциплін з радянськими. Вихідними державними документами планування та організації освітнього процесу у вищій школі є на-

вчальні плани і навчальні програми. Відомо, що згідно з вимогами до державних стандартів вищої освіти навчальним планом встановлюється кількість років навчання, перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення за курсами, вказуються кількість годин, яка відводиться на вивчення кожного предмету, види занять, форми поточного та підсумкового контролю результатів тощо.

Після проголошення України незалежною демократичною державою в навчальних планах вищих педагогічних навчальних закладів правознавчі дисципліни стали обов'язковими, стабільними навчальними дисциплінами. У зв'язку з демократизацією системи освіти провідні вищі навчальні заклади України змогли самостійно розробляти і впроваджувати в освітній процес альтернативні навчальні програми з дисциплін правознавчого циклу.

Навчальні програми вищих педагогічних навчальних закладів України з 1991 року позбавлені ознак програм радянського періоду і скеровані на реалізацію конкретної мети. Зміст розділів і тем сучасних програм порівняно з програмами радянського періоду (до 1991 року) – конкретний, стислий, звільнений від комуністичних догм і спрямований на засвоєння майбутніми фахівцями основних положень права, підвищення рівня правової свідомості і правової культури студентів, вироблення вмінь і навичок, використання набутих знань у майбутній навчально-виховній та інших видах діяльності.

Порівнюючи навчальні програми з правознавчих дисциплін («Основи правознавства», «Правознавство») радянського періоду і сучасної незалежної України, можемо виділити позитивні зміни у нових українських програмах:

- новою програмою передбачається формування у студентської молоді стійких переконань у тому, що людина, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека (за Конституцією) – найвища соціальна цінність;

- обґрунтовано в програмі роль і місце Конституції України, як основного Закону держави, який має найвищу юридичну силу і в якому проголошено верховенство права;

- новим є положення, що саме людина, її права і свобода перебувають у центрі уваги діяльності держави;

- нова програма звільнена від негативних наслідків радянського періоду, комуністичної ідеології та ідейно-політичного спрямування;

- у програмі чітко визначена мета та завдання курсу;

- програма курсу має яскраво виражений педагогічно спрямований характер.

Отже, зміст програм правознавчих дисциплін корінним чином змінився. В умовах побудови правової держави підвищується роль права як регулятора суспільних відносин, а відповідно, зростають і вимоги до громадян та службових осіб щодо суворого дотримання законів. Подальше зміцнення законності та правопорядку на підставі Конституції України передбачає, в першу чергу, знання громадянами, в тому числі службовими особами, вчителями основ права, тому цей курс уводиться на всіх факультетах, спеціальностях і для всіх форм навчання (М.М. Великанова, М.О. Луняк, І.В. Половко, В.В. Полулях, 2003, с. 3).

Аналіз сучасних навчальних програм з правознавчих дисциплін. Відповідно до статті 29 Закону України «Про вищу освіту» 2002 року вищим навчальним закладам України було надане право самостійно розробляти та запроваджувати власні програми наукової і науково-виробничої діяльності. З урахуванням цього права вищі педагогічні навчальні заклади здійснюють викладання курсу «Основи правознавства» за власними програмами (Закон України «Про вищу освіту», 2002, с. 1-43).

Аналіз сучасних програм з цього курсу різних вищих педагогічних навчальних закладів дає підстави стверджувати, що їх зміст суттєво не відрізняється. Кількість тем, що пропонуються для вивчення, коливається від 4 до 7. Деякі відрізняються формулюванням назв розділів та тем. Та всі досліджені програми охоплюють однакові аспекти навчальної дисципліни. У всіх програмах перший розділ присвячений теорії держави та права. Решта тем присвячені галузям права. І вже у цьому навчальні програми з «Основ правознавства» різних вузів дещо різняться. У одних програмах кожній галузі права виділено окремий розділ, у інших, галузі права розділя-

ють на дві категорії: публічного та приватного права. Деякі програми різняться за розподілом годин навчальної дисципліни. Наприклад, навчально-тематичний план вивчення дисципліни «Основи правознавства» у Ніжинському державному університеті імені Миколи Гоголя та Київському університеті імені Бориса Грінченка передбачає 54 години. Проте у першому вузі всі години розподілені між лекціями та семінарськими заняттями. А у Київському університеті імені Бориса Грінченка 11 годин виділено на самостійну роботу студентів. На прикладі цих програм також прослідковуються відмінності змістовного наповнення програм, які розглянемо у вигляді таблиці (табл. 1) (О.П. Бацук, О.С. Мусіяченко, О.О. Казаков, 2016, с. 16).

Також, проаналізувавши програми з цього курсу різних вищих педагогічних навчальних закладів, можемо виділити програми Національного державного педагогічного університету ім. М. Драгоманова та Харківського державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди та ін. У пояснювальній записці до курсу «Основи правознавства» Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова чітко сформульовані мета, завдання, зміст і форми курсу, який вивчається студентами університету на всіх факультетах, спеціальностях і формах навчання. Передбачено, що формування правової культури студентів університету ґрунтується на основі викладання всіх суспільних дисциплін, але серцевиною є курс «Основи правознавства».

Складені на основі типової програми курсу «Основи правознавства» робочі навчальні програми щорічно розглядаються на засіданні кафедри на предмет їх відповідності до останніх змін чинного законодавства, досягнення науки, освіти, культури, передової правової і педагогічної практики (В.В. Копейчиков, О.А. Підпригор, В.П. Пастухов, 2000, с. 8).

Окрім того, вивчення основ правознавства здійснюється не лише з метою пізнання права як однієї з форм суспільної свідомості і формування

Таблиця 1

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя	Київський університет імені Бориса Грінченка
Назва розділів і тем	Назва розділів і тем
Розділ 1. Держава і право <ul style="list-style-type: none"> • Держава. • Загальне вчення про право. Розділ 2. Державне право України <ul style="list-style-type: none"> • Основи конституційного ладу України. • Організація державної влади. • Конституційний статус місцевого самоврядування. Розділ 3. Цивільне та сімейне право України <ul style="list-style-type: none"> • Загальна характеристика цивільного права як галузі права. • Право власності та інші майнові права. • Сімейне право України. Розділ 4. Трудове право України <ul style="list-style-type: none"> • Загальна характеристика трудового права. • Трудовий договір. Робочий час і час відпочинку. Розділ 5. Кримінальне право України <ul style="list-style-type: none"> • Загальна характеристика кримінального права. • Злочини та покарання за кримінальним правом України. Розділ 6. Адміністративне право України <ul style="list-style-type: none"> • Загальна характеристика адміністративного права України. • Адміністративні правопорушення і адміністративна відповідальність. • Загальна характеристика фінансового, податкового, аграрного, господарського права. 	Розділ 1. Основи теорії держави <ol style="list-style-type: none"> 1. Історичний аспект виникнення держави та права. Загальна характеристика держави та державної влади. 2. Конституційне право. Основні права, свободи і обов'язки громадян України. 3. Органи державної влади і місцевого самоврядування в Україні. Розділ 2. Основи теорії права та правовідносин <ol style="list-style-type: none"> 4. Поняття і загальна характеристика права. Структура правової системи. 5. Правовідносини. 6. Правопорушення і юридична відповідальність. Розділ 3. Основи публічного права України <ol style="list-style-type: none"> 7. Адміністративне право. 8. Кримінальне право. 9. Фінансове право. Розділ 4. Основи приватного права України <ol style="list-style-type: none"> 10. Цивільне право. 11. Господарське право. 12. Сімейне право. 13. Трудове право.

правової культури, а й з метою підготовки майбутніх вчителів до правосвідомої діяльності та правового виховання учнів. Аналіз програм свідчить, що кожний розділ, кожна тема курсу основ правознавства містить значні потенційні можливості щодо реалізації цього завдання, й автори програм націлюють лекторів на їх використання. Зупинимося на деяких із них. При вивченні теми «Правосвідомість, правова культура та юридична відповідальність» з розділу «Теорія держави і права» передбачено усвідомлення та засвоєння студентами таких проблем як: «Шляхи формування високого рівня правової культури учнів», «Роль учителя в цьому процесі», «Протиправна поведінка учнів», «Види відповідальності та особливості їх застосування до неповнолітніх».

При вивченні теми «Трудова дисципліна, охорона праці, трудові спори» акцентується увага на понятті трудової дисципліни та методах її зміцнення, заохочення, особливостях регулювання трудової дисципліни в навчальних закладах, питанні охорони праці в навчальних закладах, а також учнів, які працюють у вільний від навчання час.

Вивчаючи тему «Сім'я за сімейним правом України» майбутні вчителі мають можливість оволодіти важливими для вчителя знаннями про особисті права та обов'язки батьків і дітей, про аліментні обов'язки батьків і дітей, встановлення опіки і піклування, призначення та припинення дії опікунів і опікувальників, про їх права та обов'язки.

Вивчаючи матеріал розділу «Кримінальне право України», майбутні вчителі усвідомлюють поняття злочину та склад злочину, поняття, мету і види покарань, особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх тощо (Владимирова В.І., 2010, с. 130-131).

Висновки. На основі аналізу навчальних програм з «Основ правознавства» різних вищих педагогічних закладів України можна стверджувати, що на сьогоднішній день ці програми, не дивлячись на деякі відмінності, стали більш стабілізованими, в них відображені сучасні реалії змісту правознавчих дисциплін, основних державних документів, спостерігається активний обмін програмами між вищими навчальними закладами України.

Важливого значення в системі навчально-виховного процесу щодо правового виховання та формуванню правової культури з боку Міністерства освіти і науки України надавалось підготовці навчально-методичних посібників. А отже, не дослідженим залишається питання навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх вчителів до правового виховання учнів.

Крім того, програма курсу «Правознавство» має значні потенційні можливості щодо формування правової й педагогічної культури майбутніх учителів, у підготовці вчителів, класних керівників, директорів та заступників, педагогічних працівників до правового виховання учнів. Завдання лектора полягає у виявленні та успішній педагогічній вивірній реалізації цих можливостей. Оскільки зміст деяких тем «Правознавство» перехрещується зі змістом курсів педагогіки, психології, філософії, спецкурсів і спецсемінірів з виховної роботи школи, то викладацькому складові, який забезпечує викладання цих навчальних дисциплін, бажано працювати спільно, узгоджувати міжпредметні зв'язки, практикувати з окремих тем проведення інтегрованих семінарських і практичних занять, круглих столів, диспутів, конференцій, зустрічей з працівниками правоохоронних, юридичних органів тощо.

Список літератури:

1. Великанова М.М., Луняк М.О., Половко І.В., Полулях В.В. Правознавство: Посібник для студентів нефахових спеціальностей. – Ніжин: Видавництво НДПУ, 2003. – 125 с.
2. Владимирова В.І. Теорія і практика формування правової культури майбутнього вчителя (педагогічно-правовий аспект 1917-2002 рр.) Монографія. Кіровоград 2010. – 252 с.
3. Закон України «Про вищу освіту», 2002 р. // Офіційний вісник України. – 12. № 8. – С. 1-43.
4. Робоча програма «Правознавство (Основи правознавства)». Розробники: Бацук О.П., Мусіяченко О.С., Казаків О.О., викладачі циклової комісії суспільних дисциплін і правознавства Університетського коледжу Київського університету імені Бориса Грінченка. – К., 2016. – 16 с. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/17404/1/O_Batsuk_O_Musiiachenko_O_Kazakov_Pravoznavstvo_1PO_1DO_1DZ_1OM.pdf
5. Типова програма курсу «Основи правознавства» Націон. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова. Автори: професори В.В. Копейчиков, О.А. Підпригор, В.П. Пастухов. – К., 2000. – 8 с.

Клунко Р.Ю.

Нежинский государственный университет имени Николая Гоголя

ОБНОВЛЕНИЕ СОДЕРЖАНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ФОРМИРОВАНИЮ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

В статье исследован процесс обновления содержания подготовки будущих учителей к формированию правовой культуры учащихся в годы независимости Украины. После обретения независимости для Украины начался период формирования собственной системы подготовки педагогических кадров к правовому воспитанию учащихся. Содержание подготовки будущих учителей современной Украины существенно отличается от советского (до 1991 года). Статья посвящена также изучению учебных программ с правоведческих дисциплин в педагогических вузах после провозглашения независимости Украины и сравнению их с учебными программами советского периода.

Ключевые слова: учебная программа, подготовка будущих учителей, правовая культура, правовое воспитание.

Klunko R.Yu.

Nizhyn Gogol State University

UPGRADING THE CONTENT OF FUTURE TEACHERS' TRAINING FOR STUDENTS' LEGAL CULTURE FORMATION

Summary

The article deals with the upgrading the content of future teachers' training for students' legal culture formation in the period of Ukraine's independence. After gaining independence for Ukraine, there started the period of formation of its own system of pedagogical staff preparation for students' legal education. The content of the future teachers' training in modern Ukraine is significantly different from the Soviet one (until 1991). Strengthening of legality and the rule of law needs a compulsory study of the foundations of law by the teachers, so this course is introduced in all faculties, specialties and for all forms of education. Comparing curricula for law disciplines («Law Basics», «Jurisprudence») of the Soviet period and the modern independent one, we should note that the curricula of higher educational institutions of Ukraine since 1991 are deprived of features of programs of the Soviet period and are focused on the realization of a specific goal. In comparison with the programs of the Soviet period (before 1991) the content of sections and themes of modern programs is concrete, concise and exempt from communist dogmas. It is aimed at assimilating the basic provisions of law by future specialists, raising the level of legal consciousness and legal culture of students, developing skills and abilities, using acquired knowledge in future educational and other activities. The article is also devoted to the study of curricula for law disciplines in various pedagogical institutes in independent Ukraine. Curricula for the discipline «Law Basics» in the various higher educational institutions of Ukraine were analyzed. This analysis confirms the idea that modern curricula have become more stabilized, they reflect the current realities of the content of jurisprudence disciplines and the main state documents. Special attention is paid to the issue of active programs exchange between higher educational institutions of Ukraine.

Keywords: curriculum, future teachers' training, legal culture, legal education.